

UOT 633.2.031/033

YEM TƏDARÜKÜNƏ DİQQƏTİ ARTIRMALI

A.S.HÜMBƏTOVA, T.Y.RÜSTƏMOVA, N.M.ƏHMƏDOVA
Azərbaycan ET Yemçilik, Çəmənçilik və Otlarlar İnstitutu

Yem bazasının möhkəmləndirilməsində əsas məsələlərdən biri müxtəlif növ yemlərin istehsalının artırılması ilə yanaşı onların vaxtında itkisiz tədarük edilməsidir. Odur ki, yem tədarükünün artırılması üçün hər şeydən əvvəl yüksək aqrotexniki qaydalara düzgün əməl etmək eyni sahədən iki-üç məhsul alınmasına şərait yaratmaqdır.

Açar sözlər: yem istehsalı, birillik yem bitkiləri, çoxillik yem bitkiləri

İctimai heyvandarlığı daha da inkişaf etdirmək və əhalinin heyvandarlıq məhsullarına olan tələbatını ödəmək üçün bol yem ehtiyatı yaradılması başlıca şərtədir. Heyvandarlığı inkişaf etdirmək üçün respublikada bol yem tədarük edilməlidir. Yem tədarükünün artırılması üçün hər şeydən əvvəl əsas yem bitkisi olan yoncanın becərilməsi və suvarılması elə təşkil edilməlidir ki, sahələrdə ən azı 4-5 dəfə çalın aparmaq mümkün olsun. Təcrübələr göstərir ki, bu o qədər də çətin deyildir. Belə ki, respublikamızda rayonlaşdırılmış yonca sortlarının becərmə aqrotexnikasına düzgün əməl edildikdə həmin sahələr birinci il 3-4 dəfə çalınır və hektardan 70-80 sentner, ikinci il 4-5 dəfə çalınır və hektardan 140-150 sentner quru ot məhsulu alınır. Çalınmış yonca otunun tezliklə yığılıb kənara çıxarılması, sahələrin gübrələnməsi, malalanması və suvarılması işləri yüksək aqrotexniki qaydada keçirilməlidir.

Ümumiyyətlə çalışmaq lazımdır ki, çalınması müddətdə yoncalıqlar azı 2 dəfə suvarılsın. Bəzən birinci, ən yaxşı halda isə ikinci çalından sonra yoncalıqlara lazımi səviyyədə qulluq edilməsə belə nöqsanlara yol verməklə yoncalıqların sahə vahidindən çox az məhsul götürülməsinə, həm də sonrakı illərdə yoncalıqların seyrəkləşməsinə və alaq otları ilə zibillənməsinə səbəb olar. Bunun nəticəsidir ki, əksər yonca sahələrinin hər hektarından 80-100 sentner əvəzinə 20-25 sentner və daha az məhsul götürülür və həmin sahələrdən otlaq kimi istifadə edilir.

Quru ot istehsalını artırmaqda ikinci mənbə suvarılan, habelə dağlıq və dağətəyi rayonlarda nəmliklə təmin edilən təbii biçənlərdən düzgün istifadə edilməsidir. Aran rayonlarında suvarılan təbii biçənləri birinci çalından sonra qoruyub saxlamaq və suvarmaq yolu ilə bunlarda ikinci çalının da aparılmasına nail olmaq lazımdır. Dağlıq və dağətəyi rayonlarda isə ən ucuz yem mənbəyi olan əkmə və təbii biçənlərin məhsuldarlığını artırmaq məqsədilə imkan olan yerlərdə sahələrin suvarılması təşkil edilməlidir.

Bol yem ehtiyatı yaratmaqdan ötrü əkilmiş yem

bitkilərinin, imkan olan yerlərdə həmçinin təbii biçənlərin suvarılması da diqqət mərkəzində durmalıdır.

Mümkün qədər çox qaba yem toplanmasından ötrü zəruri tədbirlərdən biri də taxılı biçilmiş bütün sahələrin küləşinin təcili və təmiz yığılıb preslənməsidir. Küləşin yandırılması və ya küləş toplanmamış yerlərdə mal-qara otarılması hallarına qətiyyətlə yol verilməməlidir.

Respublikada suvarılan və ya yağmurların miqdarı nisbətən çox olan yerlərdə qarğıdalı, sudanotu, sorqo, çuğundur və digər yem bitkiləri əkmək olar. Nəmliliklə az təmin olunan digər dağətəyi rayonlarda isə şumlanmış sahələrə sentyabrın birinci yarısında birillik paxlalı yem bitkilərin (payızlıq noxud, gülül, lərgə, şənbələ) dənli bitkilərlə (arpa, vələmir, çovdar) təmiz və qarışıq səpilməsi təşkil edilməlidir. Mal-qaranın şirəli yemə tələbatının ödənilməsində mühüm yem bitkiləri olan qarğıdalının və yem çuğundurunun becərilməsinə, bunlardan qənaətlə istifadə edilməsinə, xüsusən kifayət qədər silos basdırılmasına ciddi fikir verilməlidir.

Məlum olduğu kimi kövşənlik yerinə əkilən qarğıdalının becərmə aqrotexnikasını düzgün yerinə yetirməklə suvarılan torpaqlarda hektardan 250-300 sentner, dəmyə torpaqlarda isə 100-150 sentner yaşıl kütlə götürmək olur. Mütəxəssislər də buna nail olmağa çalışmalıdırlar. Dənlik qarğıdalının dənli (qıcaları) yığıldıqdan sonra sahədə qalan gövdələrin toplanıb saxlanması da qış üçün yem tədarük edilməsində mühüm mənbələrdən hesab edilir.

Möhkəm yem ehtiyatı yaradılmasında mühüm tədbirlərdən biri də eyni sahədən iki məhsul alınmasıdır. Bunun üçün məhsulu biçilmiş kövşən yerinə vegetasiya dövrü qısa olan birillik paxlalı yem bitkiləri əkmək lazımdır. Suvarılan və nəmliklə təmin olunan Aran rayonlarının torpaq-iqlim şəraiti ilə ərzində eyni sahədən 2-3 məhsul alınması üçün daha əlverişli olduğuna görə həmin rayonlarda kövşənlik əkinləri daha geniş sahələrdə aparılmalıdır. Bu zaman əsas diqqət vegetasiya dövrü qısa və məhsuldarlığı yüksək olan yem bitki

növlərinin seçilməsinə yönəldilməlidir. Bu cür bitkilərdən birillik paxlalıları, qarğıdalını və s. göstərmək olar. Məsələn kövşən yerinə iyun-iyul aylarında qarğıdalı səpilən sahələrin hər hektarından oktyabr-noyabr aylarında 150-200 sentner yaşıl kütlə götürmək mümkündür.

Payızlıq taxıl bitkiləri yığıldıqdan sonra sahə şumlanır və həmin sahədə payızda sentyabr-oktyabr aylarında birillik paxlalı yem bitkiləri (payızlıq noxud, gülül, lərgə, şənbelə və s.) əkilir. Erkən yazda, aprel ayının 10-15-də həmin sahələrin hər hektarından 200-300 sentner yaşıl kütlə məhsulu alınır. Eyni sahədən ildə 2-3 məhsul almaq məqsədilə payızda buğda yaxud arpa əkilir. Məhsul yığıldıqdan sonra onun yerinə paxlalı bitkilər əkilir. Yazda paxlalıların hər hektarından 250-300 sentner yaşıl kütlə götürülür. Sonra isə həmin sahələrə qarğıdalı səpilib iyun ayının axırında hektardan əlavə olaraq 400-450 sentner yaşıl kütlə məhsulu alınması mümkündür. Qarğıdalı yerinə yenidən qarğıdalı və ya birillik paxlalılar səpilərək noyabr ayında hektardan 200-250 sentner yaşıl kütlə götürmək mümkündür.

Bundan əlavə yem bitkilərinin sıxlaşdırılmış əkinlərindən də geniş istifadə olunur. Belə ki, sudanotunun yonca ilə qarışıq səpildiyi sahənin hektarından 590-760 sentner yaşıl kütlə, qarğıdalının çuğundurla qarışıq səpildiyi sahənin hər hektarından

isə 300 sentner yaşıl qarğıdalı kütləsi, əlavə olaraq 600-650 sentner çuğundur almaq mümkün olur.

Yem istehsalını artırmaq üçün kökümeyvəli bostan və tərəvəz bitkilərinin əsas məhsulu yığıldıqdan sonra sahədə qalan qalıqların toplanması işi də unudulmamalıdır. Dağlıq və dağətəyi rayonlarda qiymətli yem bitkisi olan xaşadan da ikinci çalın aparılması üçün birinci çalını daha tez, yəni qönçələmə fazasının axırı çiçəkləmə fazasının başlanğıcında aparmaq lazımdır.

Respublikamızın Muğan, Səlyan və Şirvan zonalarında başqa yem bitkilərinə nisbətən quraqlığa və duza davamlı olan sorqo, sudanotu bitkilərindən daha geniş istifadə edilməlidir. Təsərrüfatlar və fermerlər bu cür bitkilərin toxumlarını əldə edib göstərilən sahələrdə səpməli, onları qayğı ilə becərərək otunu çalmalıdırlar.

Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Yemçilik, Çəmənçilik və Otlqlar İnstitutunun Yem bitkilərinin aqrotexnikası şöbəsi tərəfindən yuxarıda göstərilən təcrübələr aparılmış və daha yüksək nəticələr qazanılması sübut edilmişdir.

İnstitutun apardığı təcrübələrə əsasən müəyyən edilmişdir ki, respublikamızın suvarılan və nəmliklə təmin olunmuş dəmyə torpaqlarında yem istehsalını artırmaq imkanları böyükdür. Odur ki, respublika heyvandarlarının bu sahədə nailiyyətləri bol yem ehtiyatı yaradılmasından ibarətdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycanın dağlıq və dağətəyi rayonlarında xaşa və yoncanın becərilməsinə dair tövsiyələr. Bakı, 1976.
2. T.H. Məmmədov. Azərbaycanda möhkəm yem bazasının yaradılması məsələləri. Bakı, 1962.
3. Azərbaycan Respublikasında yem bitkilərinin becərilməsi. Bakı, 1982.
4. Azərbaycan Respublikasında xaşanın becərilməsinə dair tövsiyələr. Bakı, 1982.
5. Azərbaycan Respublikasında dənli və dənli-paxlalı bitkilərin yetişdirilməsinə dair tövsiyələr. Bakı, 1964.
6. Abşeronda yoncanın yem və toxum üçün becərilmə texnologiyasına dair tövsiyələr. Bakı, 1964.
7. Ot çalımı və yem tədarükünün təşkil edilməsinə dair tövsiyələr. Bakı, 1985.
8. Yonca bitkisinin müxtəlif amillərindən asılı olaraq qidalılığına dair tövsiyələr. Bakı, 1992.
9. Azərbaycanda otu çalınmış sahə və kövşənlik əkinlər.
10. Azərbaycanın kolxoz və sovxozlarında möhkəm yem bazasının yaradılması. Bakı, 1962.
11. Yem bitkilərinin toxumçuluğu. Bakı, 1978.
12. Azərbaycan Respublikasında toxumluq yoncanın becərilməsinə dair tövsiyələr. Bakı, 1990.
13. Yoncanın becərilməsinə dair tövsiyələr. Bakı, 2000.

Нужно уделять внимание на заготовку кормов

А.С.Гумбатова, Т.Я.Рустамова, Н.М.Ахмадова

Важнейшая задача в укреплении кормовой базы является повышения производства разных видов кормов и своевременная заготовка утраты Поэтому для повышения заготовки кормов скорее всего нужно соблюдать агротехнические правила, создать условие для получения 2-3 урожая из посева.

Ключевые слова: производство кормов, однолетние кормовые растение, многолетние кормовые растение.

For feed provision must increased attention

A.S.Humbatova, T.Y.Rustamova, N.M.Ahmadova

Steady of feed source's the one of main task increasing different kind of feed produce also store up their efficiently at the time. Therefore, for increasing feed store up first of all conform the correct agrotechnical rules, advantage to get 2 or 3 product of the same area.

Key words: feed production, annual plants, perennial feed plants.